

pobožnosti u drugoj polovini 15. i na početku 16. stoljeća.

Posljednji članak u zborniku je *Imitation and Likeness: Catherine of Siena and Rose of Lima* (305-317) Nicolette S. Trahoulia, a promatra vezu dviju svetica preko njihovih portreta i hagiografije. Autoricu posebno zanima naglašavanje fizičke sličnosti peruanske svete i Katarine Sijenske u radu hagiografa Leonarda Hansena. Nakon iscrpne analize zaključuje da je veoma moguće da je Angelino Medoro u 16. stoljeću koristio prikaz Katarine Sijenske kao model za smrtni portret Ruže Limske.

U zbornik je uključen velik broj radova posvećenih različitim temama kojima se nastoje objasniti mehanizmi difuzije i recepcije rimskih svetaca. Jasno se može razaznati kako je kolanje tekstova, relikvija i slika utjecalo na širenje kultova. Taj je proces zanimljivo prikazan od kasne antike pa sve do novoga vijeka, kad isusovci doprinose svjetskom širenju rimskih svetačkih kultova. Stoga se zbornik čini kao nezaobilazno štivo za sve koje zanima fenomen svetosti.

Maja Hučić

Lovorka Čoralić, *Odabrane teme iz povijesti albansko-hrvatskih odnosa u kasnom srednjem i ranom novom vijeku*, Zagreb; St. Gallen: Zajednica Albanaca grada Zagreba i Zagrebačke županije; Hrvatski institut za povijest; Albanisches Institut, 2023, 422 stranice

Knjiga *Odabrane teme iz povijesti albansko-hrvatskih odnosa u kasnom srednjem i ranom novom vijeku* rezultat je dugogodišnjih istraživanja dr. sc. Lovorke Čoralić u arhivima od Zadra do Venecije. Dr. sc. Čoralić osobito se posvetila istraživanju povijesti migracija duž istočnojadranske obale, od Mletačke Republike do Dalmacije. Knjiga se

sastoji od već objavljenih radova u različitim časopisima i zbornicima, no autorica ih je preradila i dopunila novim historiografskim saznanjima drugih autora i vlastitoga znanstvenog rada. Razdoblje koje istraživačka obuhvaćaju ide od kasnoga srednjeg vijeka pa do kraja 18. stoljeća. U napomeni na početku knjige dr. sc. Čoralić je istaknula da je važno mjesto u istraživanjima dano ulozu i prinosima stranih etničkih zajednica u različitim krajevima duž istočnoga Jadrana, ali i nemletačkim useljeničkim skupinama u Mlecima. Zapaženo mjesto imala je albanska nacionalna zajednica, prisutna u povijesti i istočne i zapadne jadranske obale.

Knjiga se sastoji od trinaest poglavlja, praćenih potpoglavljima. Prvo poglavlje, *Od Ulcinja do Drača – albanski iseljenici u Mlecima (14. – 18. stoljeće)* (17-52), bavi se albanskim iseljenicima u Mlecima od 14. do 18. stoljeća. Useljavanje stanovništva podrijetlom s mletačkih posjeda zakonskim je mjerama i poticajima pomagala i mletačka vlast. Posebno jaka useljavanja događala su se tijekom osmanskih osvajanja (poglavito po padu Carigrada 1453.), ali i u vremenu haranja kuge. Iako su se doseljenici vrlo brzo asimilirali, zadržavali su domovinska obilježja. Najbrojnije i najstarije useljenike činila je grčka populacija, a velik dio sačinjavala je i židovska zajednica te Armenci. Među nabrojenima, iznimno važno mjesto imala je albanska zajednica. Naziv Albanci nije nužno uvijek bio etnička, nego državno-politička odrednica. U ovom poglavlju dr. Čoralić istraživanje usmjerava na prisutnost i djelovanje albanske zajednice u Mlecima od druge polovine 14. stoljeća do pada *Serenissime* 1797. godine. Obrada arhivske građe uključuje prostor od Ulcinja preko gradova Drivasta i Skadra do Lješa i Drača. Arhivska građa u Mlecima koju je autorica najviše koristila odnosi se na oporučne spise, a istraživani su i spisi mletačkih obrtničkih i trgovačkih udruga, Vijeća desetorice, ureda za sprječavanje nemorala i društveno neprihvatljivoga ponašanja građana te spi-

si državne magistrature zadužene za rad mletačkoga arsenala. Koristila je i arhivsku građu iz Arhiva hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Mlecima. Prikazan je vremenski tijek useljavanja Albanaca u Mletke, način njihova bilježenja u arhivskim dokumentima, mjesta stanovanja u mletačkim gradskim predjelima i župama, zanimanja i gospodarske mogućnosti, obiteljske i prijateljske veze te odnosi s mletačkim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama (pretežno su bili katolici, snažno povezani s Crkvom, crkvenim ustanovama i duhovnim osobama), zatim nacionalna bratovština te veze s hrvatskom bratimskom udrugom sv. Jurja i Tripuna. Prikazani su i slučajevi pojedinaca koji su zbog nepoćudnog ponašanja zabilježeni u istražnim procesima te, koliko je bilo moguće, oblici povezanosti nekih istaknutijih albanskih iseljenika (književnika, umjetnika) s Mlecima, kao i njihovi prinosi mletačkoj kulturi.

Drugo poglavlje, „*Benemerita nazione*”: *albanski vojnici i časnici u Zadru* (16. – 18. stoljeće) (53-88), bavi se albanskim vojnicima i časnicima u Zadru od 16. do 18. stoljeća, tijekom kojih su se događale učestale migracije duž cijele obale Jadrana. Mletačko-osmanski ratovi 17. stoljeća (Kandijski (1645. – 1669.) i Morejski (1684. – 1699.)) utjecali su na grupna i pojedinačna kretanja stanovništva, koje je bježalo u mirnija i stabilnija područja. Mnoga iseljavanja iz područja Mletačke Albanije dovela su novo stanovništvo i u Veneciju, gdje su stvorili prepoznatljivu i cijenjenu društvenu zajednicu. Mnogo njih otišlo je i u Zadar, jedno on najjačih mletačkih obrambenih uporišta na istočnom Jadranu te poželjno utočište za izbjeglice. U Zadru djeluju brojne domaće vojne snage, ali i vojnici porijeklom sa širega područja Mletačke Albanije, koji će imati poveću ulogu u vojnoj, društvenoj i demografskoj povijesti Zadra, a i Dalmacije, tijekom ranoga novog vijeka.

Treće poglavlje, *Croati a cavallo i soldati Albanesi, njihova bratovština i gradivo o njezi-*

nu djelovanju od 1675. godine do sredine 18. stoljeća (89-136), istražuje hrvatske konjaničke postrojbe, kao i postrojbe porijeklom iz Mletačke Albanije, koje su uključivale vojnike albanske, hrvatske i crnogorske etničke pripadnosti te su u tom vremenu bile najelitniji dio mletačke vojske unovačene na istočnoj obali Jadrana. Autorica se dotiče i bratovštine sv. Jerolima, osnovane u Zadru 1675., koja je bila zamišljena kao objedinjujuća udruga za hrvatske i albanske vojnike bez obzira na njihovu zavičajnu pripadnost. U četvrtom poglavlju, naziva *Albanski vojnici u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama* (18. stoljeće) (137-159), riječ je o albanskim vojnicima u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama *Fanti oltramarini* i *Croati a cavallo* tijekom 18. stoljeća, koje su ponajprije popunjavane ljudima porijeklom s istočne obale Jadrana. *Soldati Albanesi* i *Cappelletti* završetkom mletačko-osmanskih ratova početkom 18. stoljeća najčešće se raspuštaju, a vojnici, časnici i dočasnici priključeni su drugim mletačkim kopnenim snagama. U njima su Albanci činili zapaženu zavičajnu skupinu. Peto se poglavlje bavi skadarskim iseljenicima u Mlecima od 14. do 18. stoljeća i nosi naziv *Mletački podanici i osmanski prognanici – skadarski iseljenici u Mlecima* (14. – 18. stoljeće) (161-193). U brojčano zapaženoj i društveno djelatnoj skupini albanskih useljenika posebice se izdvajaju oni iz grada Skadra. Veliko useljavanje u Mletke odvijalo se još i prije osmanskih osvajanja s obzirom na nesigurnost življenja u matičnom gradu i činjenicu da su Mleci bili odredište koje je nudilo bolju kvalitetu života. Sljedeće poglavlje, *Tragom iseljenika iz grada Ulcinja u Mlecima u kasnom srednjem i ranom novom vijeku* (195-216), istražuje ulcinjske iseljenike u *Serenissimi* u kasnom srednjem i ranom novom vijeku. Po kratkom pregledu povijesti grada Ulcinja autorica se osvrće na Ciparski rat (1570. – 1573.), u kojem su grad zauzeli Osmanlije, a velik je broj stanovništva bio prisiljen trajno se iseliti. Grad je tada naselilo više stotina gusara iz Berberije te je

postao snažno gusarsko i trgovačko uporište u tom dijelu Jadrana. Ulcinjsko gusarstvo opada po završetku Drugoga morejskog ili Maloga rata (1714. – 1718.), pa se veći broj stanovništva Ulcinja preusmjerava na pomorsku trgovinu. Do Ciparskoga rata Ulcinj je imao raznovrsnu strukturu stanovništva, a nakon 1571. albansko stanovništvo postaje dominantno. Ulcinjski iseljenici u Mlecima brojčano se ne mogu mjeriti s mnogo snažnijim iseljeničkim zajednicama, ali su u kasnom srednjem i ranom novom vijeku činili dio brojčano snažne i ugledne zajednice useljenika s istočnoga Jadrana. Sedmo poglavlje, *Albanska obitelj Ginni u povijesti Dalmacije i Istre (16. – 18. stoljeće)* (217-233), posvećeno je spomenutoj obitelji i njezinoj ulozi u povijesti Dalmacije i Istre od 16. do 18. stoljeća. U izvorima se najčešće navodi u prvoj polovini 17. stoljeća, a njezini članovi bili su zapaženi sudionici vojne povijesti Istre i Dalmacije (posebno kao zapovjednici naoružanih barki). Tijekom 18. stoljeća našli su se na važnim zapovjednim pozicijama u profesionalnim mletačkim prekomorskim postrojbama. Brojni članovi obitelji djelovali su ili često boravili u Zadru. Autorica je istraživanjem te obitelji htjela skrenuti pozornost na njihovu važnost jer su u historiografiji tek ponekad usputno spomenuti u sklopu monografija ili radova koji se bave istarskom i dalmatinskom poviješću ranoga novog vijeka. I istraživanje u osmom poglavlju, naziva *Albanska obitelj Kruta i njezini zaslužni odvjetci: prilog poznavanju istočnojadranskih komunikacija u ranom novovjekovlju* (235-251), bavi se jednom važnom i uglednom albanskom obitelji koja je bila prisutna na širem području Zadrmlja, preko Bara i Budve do šibenskoga i zadarskoga područja. U izvorima se najučestalije spominju u doba Kandijskoga i Morejskoga rata, kad su se posebno istaknuli Mihovil Kruta i Franjo Kruta kao vrsni vojni zapovjednici u mletačkoj službi. Brojni članovi te obitelji bilježe se i kao svećenici u Albaniji i Dalmaciji, a među njima je najpoznatiji skadarski biskup i upravitelj Budvanske bisku-

pije Franjo Kruta. Deveto poglavlje nosi naziv *Zadarski kapetan 17. stoljeća: Ulcinjanin Dominik Katić* (253-270). Posljednje godine svoje vojničke karijere i života Katić je proveo u Zadru. Zadar je za njega bio sredina kojoj se, iako je bio stranac, u cijelosti prilagodio, prihvatio običaje i navike te u kojoj je proveo najzreliji i najplodniji dio života i karijere.

U poglavlju „*Verità d'alcuni heretici*”: *barski nadbiskup „versus” ulcinjski knez – dvije optužbe, dva svjedočanstva (16. stoljeće)* (271-278) autorica istražuje sukob barskoga nadbiskupa i ulcinjskoga kneza. Dr. sc. Čoralić kroz isječke o ulcinjskim događanjima 40-ih godina 16. stoljeća piše o relacijama između susjednih (nad)biskupija te tegobama života u tim krajevima i gradovima. Jedanaesto poglavlje, *Zadarski kanonik: Skadranin Ivan Campsi († 1775.)* (279-292), istražuje zadarskoga kanonika Ivana Campsija, podrijetlom iz skadarske katoličke obitelji, a doselio se i djelovao je u Zadru u vrijeme nadbiskupa Vicka Zmajevića. Campsi je bio loretski pitomac, doktor teologije, član Zadarskoga kaptola i bratim svećeničke kongregacije te bliski suradnik uglednoga i moćnoga zadarskog nadbiskupa. Usprkos daljini, Campsi je održavao veze sa zavičajem i tamošnjim biskupijama, a u novoj je sredini bio osoba od povjerenja za useljeničke skupine sa širega područja Mletačke Albanije.

U dvanaestom i trinaestom poglavlju autorica donosi prijepise arhivske građe: *Ulcinj u spisima mletačke državne magistrature „Capi del Consiglio dei Dieci: Lettere Rettori ai Loro Capi” iz 16. stoljeća (prijepisi dokumenata)* (293-325) i *Iz prošlosti Barske nadbiskupije: pismo barskoga klera i puka papi Benediktu XIV. iz 1743. godine* (327-337).

Po čitanju ove izrazito detaljne i opsežne knjige koja sadržava visoku razinu posvećenosti dugogodišnjem istraživanju dr. sc. Čoralić možemo itekako steći dojam i saznanje o važnosti albanskih doseljenika i općenito albanskom stanovništvu na području Se-

renissime, duž dijelova istočne i zapadne obale Jadrana. Istraživanjem arhivske građe autorica je došla do zaključka da su Albanci veoma prisutni na tom području još od srednjega vijeka, a spektar njihova djelovanja obuhvaćao je sve bitne dijelove života. Posebno se mjesto pridaje albanskim iseljenicima, a pojedinci su zaslužili i posebno poglavlje u mikroistraživanju u sklopu knjige. Dr. sc. Čoralić napravila je velik doprinos historiografiji u pogledu tema iz albansko-hrvatske povijesti i otvorila vrata za sva buduća istraživanja ove bitne sastavnice mletačke, albanske i hrvatske povijesti.

Matea Marušić

Vlasta Švogor, Dénes Sokcsevits, András Cieger, Branko Ostajmer, ur., *The 1868 Croatian-Hungarian Settlement: Origin and Reality*, Zagreb; Budapest: Hrvatski institut za povijest; MTA BTK TTI, 2021., 304 stranice

Hrvatsko-ugarska nagodba iz 1868. predstavlja institucionalnu osnovu za politički i društveni život Hrvatske u sklopu Austro-Ugarske Monarhije do kraja 19. stoljeća. Nagodbom je Trojedna kraljevina priznata za politički narod sa svojim granicama te punom unutarnjom samoupravom, no hrvatska autonomija imala je više pokrajinski nego državni karakter. Potičući stalne zahtjeve za preispitivanje i raspravu o položaju Hrvatske u široj državnoj zajednici, ona ostaje tema političkoga diskursa sve do 1918. godine. S obzirom na kompleksnost i dalekosežne političko-društvene implikacije, recentna historiografska produkcija nastoji pružiti nove interpretativne okvire za njezino razumijevanje. Primjer takva nastojanja zbornik je radova *The 1868 Croatian-Hungarian Settlement: Origin and Reality*, objavljen 2021. u suizdanju Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu te Instituta za povi-

jest Istraživačkoga centra za humanističke znanosti u Budimpešti. Urednici zbornika su Vlasta Švogor, Dénes Sokcsevits, András Cieger i Branko Ostajmer.

Zbornik objedinjava ukupno petnaest, tj. osam radova šestero hrvatskih i sedam radova sedmero mađarskih povjesničara. Nastao je kao rezultat dviju konferencija povodom 150. obljetnice Nagodbe: *Croatian-Hungarian Settlement: Origin, Implementation, Consequences* te *Reconciliation and Development – Conference of Hungarian and Croatian Historians on the Occasion of the 150th Anniversary of the Croatian-Hungarian Settlement*. Obje su održane 2018. u suorganizaciji Hrvatskoga instituta za povijest te Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti. Nadilazeći nacionalne okvire i pružajući cjelovit uvid u zajedničku povijest Budimpešte, Zagreba i Beča, publikacija nudi iscrpnu analizu Hrvatsko-ugarske nagodbe, obuhvaćajući njezin nastanak, provedbu i posljedice. Radovi su podijeljeni u četiri tematske cjeline: *On the Way of the Croatian-Hungarian Settlement, The Political and Symbolic Dimensions of the Settlement, Reactions to the Croatian-Hungarian Settlement* te *Reality – Political, Economic and Education Aspects*.

Pet studija u prvom dijelu zbornika bavi se preduvjetima i kontekstom nastanka Hrvatsko-ugarske nagodbe, fokusirajući se na uloge ključnih aktera i političko-društvene procese. Analizirajući stavove političkih elita, javnoga mnijenja i utjecaj vanjsko-političkih čimbenika, Željko Holjevac u radu *Croatian Way to the Austro-Hungarian Dualism as Seen by Contemporaries* (3-18) istražuje splet političkih, društvenih i pravnih aspekata hrvatskoga puta prema austrougarskom dualizmu. Autor iznosi perspektive, stavove i argumente hrvatskih, mađarskih i austrijskih političara te intelektualaca, citirajući njihove govore, članke, brošure i druge izvore. Posebno se posvećuje pitanjima Rijeke i Dalmacije u kontek-